

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Гузьман Олена Анатоліївна**

УДК 316.334:373.66:351.74(477)

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата соціологічних наук

Харків – 2006

Дисертацією є рукопис

**Робота виконана** в Харківському національному університеті внутрішніх справ. Міністерство внутрішніх справ України

**Науковий керівник:** доктор соціологічних наук, професор  
**Саппа Микола Миколайович,**  
Харківський національний університет  
внутрішніх справ,  
професор кафедри прикладної соціології

**Офіційні опоненти:** доктор соціологічних наук, професор  
**Подольська Єлизавета Ананіївна,**  
Харківський гуманітарний університет  
“Народна українська академія”,  
професор кафедри соціології

кандидат педагогічних наук, доцент  
**Легенький Микола Іванович,**  
Міністерство внутрішніх справ України,  
начальник Управління виховної та соціальної роботи  
Департаменту роботи з персоналом

**Провідна установа:** Інститут соціології НАН України (м. Київ),  
відділ соціології культури та масової комунікації.

Захист відбудеться “ 10 ” травня 2006 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.06 Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, пр. 50-річчя СРСР, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, пр. 50-річчя СРСР, 27.

Автореферат розісланий “ 9 ” квітня 2006 року

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради

Лапшина В.Л.

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Сучасний стан розвитку української державності, соціально-економічні та політичні перетворення, курс на демократизацію суспільства потребують підвищення ефективності роботи і поліпшення взаємодії всіх гілок влади, у тому числі виконавчої влади, до якої належать органи внутрішніх справ. Зміна концептуальних підходів до визначення ролі та місця органів внутрішніх справ (ОВС) у суспільстві призвела до змін у змісті кадрової політики органів. Сьогодні головними засадами, на яких будується робота з персоналом є: добровільний прихід в органи внутрішніх справ, висока професійна підготовленість, широкий світогляд, психологічна врівноваженість, правова та соціальна захищеність працівників та членів їх сімей.

У поступовій інтеграції правоохоронних органів України до системи Інтерполу та інших міжнародних правоохоронних організацій актуалізувалися питання, пов'язані з необхідністю приведення нормативних вимог до персоналу органів внутрішніх справ та рівня його правової та соціальної захищеності до міжнародних стандартів. Актуальність розробки проблеми використання соціальної роботи в процесі підвищення ефективності професійної діяльності ОВС визначається необхідністю використання всього арсеналу забезпечення оптимальних умов життєдіяльності персоналу.

Посилення уваги до ефективного використання в роботі з персоналом органів внутрішніх справ такого фактору, як соціальна робота пов'язано з низкою причин. По-перше, основні напрями роботи з персоналом, в тому числі виховна робота, психологічне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, можуть мати позитивний ефект лише тоді, коли створені, насамперед, нормальні соціальні умови для оперативно-службової діяльності. До того ж, загальна ефективність діяльності організації визначається можливістю здійснення організованого і цілеспрямованого впливу на соціальні умови професійної діяльності з метою оптимізації останньої.

По-друге, необхідність забезпечення належного рівня соціального захисту персоналу органів внутрішніх справ пов'язана з актуальною проблемою підвищення престижу роботи в ОВС, створенням позитивного іміджу працівника міліції. Позитивний імідж працівників ОВС створює умови для ефективної взаємодії з населенням і залучення громадян до охорони громадського порядку, що безпосередньо пов'язано зі створенням більш сприятливих умов для професійної діяльності персоналу ОВС. Крім цього, високий авторитет ОВС серед населення дозволяє проводити якісний відбір кадрів до лав організації. Результати соціологічних досліджень говорять про те, що сьогодні робота в міліції не є цілком привабливою для молоді. З іншого боку, прагнення, які спонукають молодих людей до вибору саме цієї діяльності, іноді відрізняються від ідеалів професії. Це призводить, зокрема, до чисельних порушень дисципліни і законності працівниками різних підрозділів і служб органів внутрішніх справ.

По-третє, органи внутрішніх справ як сучасний соціальний інститут можуть функціонувати ефективно лише тоді, коли в них постійно підтримується належний рівень організаційної культури. На жаль, на сьогодні цей рівень ще далекий від бажаного. Це стосується, перш за все, стилю спілкування керівника з підлеглими, культури взаємовідносин між співробітниками, рівня взаємодовіри в оперативно-службовій діяльності. Труднощі, які виникають під час професійної адаптації молодих працівників в органах внутрішніх справ, у багатьох випадках пов'язані з низьким рівнем організаційної культури.

Необхідний аналіз соціальної роботи з персоналом в органах внутрішніх справ та визначення шляхів її вдосконалення обумовлений тим, що соціальна робота в ОВС зараз розглядається лише як організація соціальної допомоги окремим категоріям працівників (інваліди, ветерани, чорнобильці, сім'ї загиблих працівників тощо). Це призводить до того, що соціальна робота не повною мірою використовується як важливий чинник в організації умов ефективної професійної діяльності ОВС, забезпечення законності і правопорядку в Україні.

Соціологічний аналіз місця і ролі соціальної роботи в ОВС передбачає визначення методологічних основ функціонування соціальної роботи в такій організації як ОВС, а також обґрунтування конкретного соціологічного дослідження особливостей соціальної роботи за окремими показниками.

**Ступінь наукової розробленості проблеми.** Теоретичні аспекти соціальної роботи активно розробляються в науковому світі з кінця XIX ст., коли соціальна роботи утвердилась як практична професійна діяльність в країнах Західної Європи. Сутність соціальної роботи, її структура, функції, методи, цілі, цінності висвітлено в роботах таких вчених, як Т. Гаксли, М. Ганели-Теренс, У. Дейв, Т. Джеффс, М. Доел, П. Картер, Б. Ленеер-Аксельсон, У. Лоренц, О.Мюллендер, Ш. Рамон, Р. Сарри, И. Тюпефорс, Т. Філлаат, К. Ханжей, С. Шадлоу, Т. Шанин та інших.

Категоріальний апарат соціальної роботи і соціальної педагогіки, методи практичної діяльності розробляли також вчені російської школи соціальної роботи: В.Г. Бочарова, Ю.В. Василькова, М.А. Галагузова, І.Г. Зайнишев, Я.Л. Коломинський, В.І. Курбатов, Г.П. Медведєва, П.Д. Павленок, О.О. Реан, Є.Г. Студенова, М.В. Фірсов, О.І. Холостова, Н.Є. Щуркова, О. Ярська-Смирнова та інші.

Теоретичні і практичні аспекти соціальної роботи в Україні, технології соціальної роботи з різними категоріями населення висвітлено в роботах вітчизняних вчених І.Д. Бежа, І.Д. Зверєвої, А.Й. Капської, Л.Г. Коваль, Р.Я. Левіна, М.П. Лукашевич, І.І. Миговича, І.М. Пінчук, В.І. Полтавця, Г.М. Поповича, В.М. Сидорова, С.В. Толстоухової, І.М. Трубавіної, О.О. Яременка.

Окремим аспектам соціальної роботи на підприємствах зарубіжних компаній присвячені праці вчених Р. Бауер, В. Бинвальд, К. Грос, С.Келер, М. Фалькенау, А. Фойер, Й. Хессе, Р. Енглер.

Правові засади соціальної роботи і соціального захисту працівників органів внутрішніх справ достатньо повно висвітлено в роботах О.М. Бандурки, В.С. Венедиктова, М.І. Іншина, К.Ю. Мельника, В.Д. Сукенка, М.Ю. Фролова.

Стосовно органів внутрішніх справ методологічні та практичні аспекти здійснення соціальної роботи з персоналом неодноразово обговорювалися фахівцями в рамках аналізу соціально-психологічних проблем процесу управління: основний зміст і напрямки соціальної роботи в ОВС (О.М. Бандурка, М.І. Легенький, Н.П. Матюхіна), соціальна технологія оцінки і покращання дисципліни в ОВС, технологія використання соціального паспорту підрозділу ОВС (В.О. Соболев, О.А. Мартиненко, Д.О. Кобзін та ін.), технологія ефективного ділового спілкування працівника ОВС (В.Л. Лапшина), проблеми соціального захисту працівників ОВС у сучасних умовах (І.В. Пахар).

Незважаючи на достатній рівень розробленості проблем соціальної роботи в науковій літературі, залишається потреба в здійсненні комплексного соціологічного аналізу соціальної роботи в організаціях різного типу, в тому числі в органах внутрішніх справ. Не визначені місце і роль соціальної роботи з персоналом ОВС в розвитку організаційної культури, в процесі професійного становлення молодих працівників. Здійснення соціальної роботи значно ускладнюється тим, що до цього часу не визначені показники для оцінки цієї діяльності в органах внутрішніх справ. Тому склалася необхідність системного дослідження соціальної роботи в межах окремих організацій, зокрема в органах внутрішніх справ, з необхідним визначенням її специфіки, структури, функцій, системи показників, впливу на різні аспекти діяльності організації тощо.

**Зв'язок з науковими програмами і планами.** Дослідження проблем соціальної роботи в органах внутрішніх справ безпосередньо пов'язане з пріоритетними напрямками фундаментальних та прикладних досліджень вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ МВС України на період 2002-2005 рр., затверджених наказом МВС України № 635 від 30 червня 2002 р., зокрема, з науковими темами кафедри прикладної соціології Харківського Національного університету внутрішніх справ, яка здійснює підготовку соціальних працівників для служб і підрозділів органів внутрішніх справ. Соціологічне дослідження стану соціальної роботи з персоналом ОВС виконане в рамках оцінки результатів цільової Комплексної програми кадрової політики в органах та підрозділах внутрішніх справ на 2001-2005 роки, яке було здійснене науково-дослідною лабораторією "Соціальна і психологічна робота в ОВС" за участю автора.

**Мета і задачі дослідження.** Метою дослідження є аналіз досвіду соціальної роботи, визначення її специфіки і показників в органах внутрішніх справ для підвищення ефективності соціальної роботи з персоналом ОВС України.

Для досягнення поставленої мети вирішуються наступні задачі:

- проаналізувати основні теоретичні підходи до аналізу поняття соціальної роботи, визначити її мету, суб'єкти, об'єкти та основні напрямки в органах внутрішніх справ;
- визначити методологічні засади дослідження соціальної роботи в організації;
- виявити специфіку соціальної роботи в органах внутрішніх справ;
- визначити місце соціальної роботи в розвитку організаційної культури органів внутрішніх справ і професійному становленні їх працівників;
- обґрунтувати систему показників та методику оцінки соціальної роботи в органах внутрішніх справ;
- за допомогою кількісних та якісних методів емпіричного соціологічного дослідження проаналізувати стан соціальної роботи з персоналом в ОВС України на сучасному етапі;
- визначити основні недоліки в організації соціальної роботи з працівниками міліції України та накреслити напрямки його удосконалення.

**Об'єкт дослідження** – соціальна робота в організації.

**Предмет дослідження** – стан, особливості, система показників соціальної роботи та методика її оцінки в органах внутрішніх справ.

**Методи дослідження.** В основу дисертаційного дослідження покладено методи:

- загальнонаукові (*метод узагальнення* – для вивчення досвіду соціальної роботи в світі та в Україні; *метод аналогії* – для визначення особливостей соціальної роботи в межах соціальних організацій; *метод системного аналізу* – для дослідження соціальної роботи як системи взагалі і в ОВС зокрема);
- конкретно-соціологічні якісні та кількісні (*класичний аналіз документів*, а саме: звітів УМВС різних областей України про проведену соціальну роботу з працівниками міліції та членами їх сімей, статистичних даних за 2002 рік; *анкетування* працівників міліції – для виявлення особливостей реалізації основних напрямків соціальної роботи; *метод фокус-груп* – для поглибленого вивчення за допомогою експертних оцінок сучасного стану соціальної роботи в ОВС України та визначення шляхів його оптимізації).

**Теоретико-методологічним фундаментом** дисертаційного дослідження виступають наукові праці соціологів, соціальних психологів, які присвячені проблемам соціальної структури, соціальної організації, проблемам соціальної роботи в контексті суспільства і в контексті окремої організації.

Методологічну основу дисертаційного дослідження складають теорії структурного функціоналізму (Т. Парсонс, Р. Мертон, Р. Акофф), концепції П. Бергера, Е. Лукмана щодо соціальної структури, теорії обміну (П. Блау).

Відправними моментами дисертації виступили також фундаментальні праці В.М. Биченкова, А.І. Пригожина, Л.М. Хижняк, В.О. Ядова з соціології організацій, О.М. Бандурки, М.І. Легенького,

Н.П. Матюхіної, В.О.Соболева, з проблем соціальної роботи в органах внутрішніх справ, погляди В.С. Бакірова, М. Деванни, Т.Ю. Іванової, Н.Тічі, В.В. Щербини щодо організаційної культури, наукові розробки вчених щодо теорії соціальної роботи (В.П. Бех, В. Жмир, А.Й. Капська, С. Келер, І.І. Мигович, П.Д. Павленок, О.І. Холостова, Т. Шанин), теоретико-методологічні дослідження соціальної сфери суспільства М.В. Бирюкової, Є.А., Ю.Є. Волкова, А.Н. Зайцева, Є.А. Подольської, В.І. Подшивалкіної, М.М. Саппи, О.О. Яременка та інших.

**Емпіричну базу дослідження** складають дослідження звітної документації та аналіз статистичних даних УМВС в областях України щодо проведеної соціальної роботи з працівниками міліції та членами їх сімей за 2002 рік; дослідження стану соціальної роботи в рамках оцінки результатів цільової Комплексної програми кадрової політики в органах та підрозділах внутрішніх справ на 2001-2005 роки, яке було здійснене науково-дослідною лабораторією “Соціальна і психологічна робота в ОВС” протягом 2003 року за участю автора. Для вивчення стану соціальної роботи з працівниками органів внутрішніх справ за окремими показниками науково-дослідною лабораторією “Соціальна і психологічна робота в ОВС” було проведено в січні – березні 2005 року соціологічне дослідження “Стан соціальної роботи з працівниками УМВС України в Харківській області” на базі УМВС в Харківській області за участю автора.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що у дослідженні специфіки здійснення соціальної роботи в ОВС застосовано комплексний соціологічний аналіз.

У ході роботи було сформульовано низку нових наукових положень та висновків, які представлені на захист:

- набув подальшого поглиблення аналіз ролі соціальної роботи у створенні сприятливих умов професійної діяльності в організації. Зазначено, що соціальна робота спрямована на оптимізацію соціальних відносин працівників організації. При цьому об’єктом соціальної роботи виступають соціальні відносини, що виникають з приводу можливостей задоволення своїх життєвих потреб персоналом;

- уточнено специфіку соціальної роботи в такій соціальній організації, як органи внутрішніх справ. Її призначення в загальному процесі управління ОВС пов’язане з більш повним підпорядкуванням цього управління вирішенню соціальних завдань, врахуванням різноманітних потреб працівника ОВС, використанням соціальних факторів для підвищення ефективності діяльності ОВС, розробкою планів соціального розвитку колективів ОВС;

- вперше визначено місце соціальної роботи з персоналом в розвитку організаційної культури органів внутрішніх справ. Соціальна робота в організації розглядається як чинник інтеграції індивіда у процес підвищення міри організованості системи соціальних відносин, як один з чинників встановлення соціального порядку в організації, як засіб комунікації, який здатен задовольнити спільний пошук реалізації соціальних потреб і обміну ідеями;

- вперше розроблено систему показників для оцінки стану соціальної роботи в органах внутрішніх справ з урахуванням специфіки трьох різних рівнів аналізу: макрорівня (системи ОВС в цілому), мезорівня (окремих підрозділів ОВС) та мікрорівня (безпосередньої діяльності соціального працівника з окремим клієнтом чи колективом). Запропоновано використовувати показники змін соціального стану і поведінки об'єктів, показники обізнаності об'єктів і суб'єктів соціальної роботи щодо цілей і завдань останньої;

- вперше розроблено методику оцінювання стану соціальної роботи в ОВС, яка спирається на систему показників, визначення задач, вибіркової сукупності, методів планування і здійснення дослідження, а також окреслення основних обмежень і проблем, пов'язаних з її використанням;

- вперше проведено комплексну оцінку стану соціальної роботи в органах внутрішніх справ на сучасному етапі. Встановлено, що соціальна робота в ОВС здійснюється в значній мірі як соціально-патронажна діяльність стосовно окремих категорій ( ветерани ОВС, сім'ї загиблих працівників, інваліди та інші), які суттєво не впливають на ефективність професійної діяльності організації. Недоліки, що існують в соціальній роботі з працівниками ОВС, пов'язані з низкою причин: відсутність концептуальних засад соціальної роботи в ОВС, недосконалість теоретичного і методичного забезпечення, відсутність єдиної мережі соціальних служб в ОВС і недостатня кількість спеціалістів, недостатнє фінансування з боку держави, відсутність моніторингових досліджень соціальних умов життєдіяльності персоналу;

- набуло подальшого розвитку обґрунтування напрямків удосконалення соціальної роботи в органах внутрішніх справ у сучасних умовах.

**Теоретичне і практичне значення роботи.** Теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні ідеї та висновки дають комплексну соціологічну характеристику соціальної роботи в організації і можуть бути теоретичною базою для подальшого вивчення соціальних організацій і соціальної роботи; дослідження особливостей соціальної роботи в органах внутрішніх справ на основі розробленої автором системи показників дозволяє обґрунтовано з наукової точки зору визначити стан соціальної роботи з працівниками органів внутрішніх справ на різних рівнях та основні напрямки вдосконалення цієї діяльності.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані в роботі державних органів, перш за все, органів внутрішніх справ, в практичній діяльності відділень з соціальної роботи УМВС України, а також навчальними закладами, які готують кадри для системи органів внутрішніх справ. Результати дисертації можуть бути використані в курсах лекцій, практичних заняттях з соціальної роботи в органах внутрішніх справ.

Результати проведеного соціологічного дослідження були використані в процесі підготовки курсу "Соціальна робота в ОВС" для курсантів соціально-психологічного факультету Харківського Національного університету внутрішніх справ.



**Апробація отриманих результатів.** Основні положення і висновки дисертації були оприлюднені на таких науково-практичних конференціях: науково-практичному семінарі “Підготовка соціальних працівників в сучасних умовах” (Харків, 1998 р.), міжнародній науково-практичній конференції “Соціальна робота в Україні на початку ХХІ ст.: проблеми теорії та практики” (Київ, 2002 р.), міжнародній науковій конференції “Харківські соціологічні читання” (Харків, 2003 р.), науково-практичній конференції “Теорія та практика виховної роботи в органах внутрішніх справ України” (Харків, 2004 р.), міжнародній науково-практичній конференції “Молодь в умовах нової соціальної перспективи” (Житомир, 2004 р.).

Основні результати дисертаційного дослідження обговорювались на теоретико-методичних семінарах кафедри прикладної соціології Харківського національного університету внутрішніх справ.

**Публікації.** Результати дисертаційного дослідження викладено у восьми наукових роботах, з яких три статті опубліковано у фахових наукових виданнях із соціології, які входять до відповідного переліку ВАК України.

**Структура й обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що діляться на підрозділи, висновків, додатків і списку використаної літератури. Загальний обсяг дисертації складає 224 сторінки, обсяг основної частини – 192 сторінки, список використаних джерел (141 найменування) - 12 сторінок.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, висвітлюється ступінь її розробленості, визначаються об’єкт і предмет дослідження, формулюються його мета і завдання, зазначаються теоретико-методологічні засади й емпірична база, розкривається наукова новизна, теоретичне і практичне значення результатів роботи, а також форми їх апробації.

**Перший розділ “Соціальна робота в органах внутрішніх справ як предмет соціологічного дослідження”** присвячено аналізу основних підходів до визначення сутності поняття “соціальна робота” в контексті соціологічного аналізу. Соціальна робота розглядається як один з елементів соціальної організації, як діяльність, що виконує низку функцій, серед яких – функція адаптації людини до соціального середовища та функція інтеграції елементів організації і конкретних людей у відповідності з основними цілями цієї організації. Обґрунтовується думка про те, що соціальна робота виступає одним з важливих факторів виникнення ситуації справедливого обміну між організацією та її працівниками.

У **підрозділі 1.1 “Основні теоретичні підходи до визначення сутності поняття “соціальна робота”** доводиться, що соціальна робота виступає чинником створення і розвитку сприятливих умов життєдіяльності людини в організації. По-перше, тому що, соціальна робота в такому випадку теоретично визнається частиною загальнолюдської діяльності. По-друге, вона співвідноситься з

енергією, яку витрачає працівник під час професійної діяльності і яку йому треба поновити під час відпочинку. По-третє, вона стає предметом уваги керівників організації, в першу чергу нормативного регулювання, фінансової підтримки, кадрового забезпечення, і не стільки з етичних причин, скільки з причин суспільної необхідності творення та відтворення цілісності соціальної організації. По-четверте, вона забезпечує такий рівень розвитку особистості людини в організації, який здатен не тільки підтримувати процес відтворення сукупності соціальних відносин, але й виступати ініціатором впровадження інновацій, що рухають соціальний прогрес.

В дисертаційному дослідженні підкреслено, що визначення місця соціальної роботи у створенні сприятливих соціальних умов функціонування організації дозволяє визначити її як різновид численних видів професійної діяльності, що характеризується наявністю специфічних рис. Призначення соціальної роботи в організації – покращання соціального самопочуття персоналу, вдосконалення умов його життєдіяльності, забезпечення відповідного соціального функціонування, гармонізація системи відносин у колективі.

У підрозділі 1.2 *“Методологічні засади дослідження соціальної роботи в організації”* розглядаються підходи щодо вивчення соціальної роботи в організації. Місце соціальної роботи в організації визначається в рамках соціальної системи та системи особистості, тобто стосується засвоєння, розвитку в процесі життєвого циклу адекватної мотивації для участі в соціально бажаних зразках дії. Організація, в свою чергу, повинна також адекватно задовольняти та винагороджувати своїх членів за такі зразки дії, якщо вона бажає відтворюватися як система.

В дисертаційному дослідженні наголошується на тому, що визначення місця соціальної роботи в організації пов’язане з аналізом соціальних відносин, які лежать в основі взаємодії людей в цій організації. Об’єктом соціальної роботи є соціальні відносини, що виникають з приводу можливостей, які мають різні суб’єкти щодо задоволення своїх життєвих потреб. Піклування організації про працівників означає практично діяльність з покращання умов їх життя, внаслідок чого розширюються можливості задоволення працівниками своїх життєвих потреб.

В процесі соціально-трудових відносин в організації проявляється загальна соціальна закономірність: кожна організація зацікавлена в тому, щоб працівники дотримувалися певного зразку поведінки в професійній сфері, щоб характер їх життєдіяльності в цій сфері відповідав основним цілям і задачам, які вирішує організація; в свою чергу працівники зацікавлені в піклуванні керівництва організації про створення умов для реалізації своїх життєвих потреб. У зв’язку з цим соціальна робота виступає тут як один з важливих факторів забезпечення продуктивного, взаємовигідного обміну між організацією та працівниками.

Підкреслюється, що соціальну роботу як додатковий фактор стимулювання процесів обміну найбільш потрібно використовувати в організаціях з бюрократичною структурою, чіткою ієрархією, де суттєво обмежений простір для процесу обміну. Дослідження основних концепцій

теорії обміну дозволяють окреслити окремі напрямки соціальної роботи в організації: створення ситуації успіху для працівників; створення системи “вартості” професійної поведінки працівників у відповідності до цілей організації та підтримання необхідного балансу між заохоченнями і покараннями; забезпечення збалансованості обмінних стосунків між керівниками і підлеглими з метою попередження конфліктних ситуацій.

У підрозділі 1.3 “*Специфіка соціальної роботи в органах внутрішніх справ*” обґрунтовується думка про те, що органи внутрішніх справ можна розглядати як один з видів соціальної організації з відповідними ознаками і характеристиками. Загальна соціальна структура ОВС складається з соціальних підструктур, які виділяють за певними ознаками. Важливим елементом соціальної структури є соціальна стратифікація, яка проявляється через постійне відтворення ієрархічно розташованих соціальних позицій, соціальних ролей, форми діяльності, правила взаємовідносин у підрозділах, лідерство, престиж, службова кар’єра, система винагород, стиль поведінки та інше.

Органи внутрішніх справ можна віднести до організацій, які функціонують скоріше за бюрократичною моделлю, тому що тут передбачається значне витіснення з організації особистісних засад. Організації напівзакритого типу, з високим рівнем бюрократизації найбільше потребують спеціально організованої роботи, яка була б спрямована на підтримання належного рівня організаційної культури, позитивних традицій, створення умов для соціально-психологічного задоволення особистості кожного працівника. Такою діяльністю в ОВС має бути соціальна робота. Її необхідність зростає ще більше під час трансформаційних процесів, які тривають у суспільстві.

Ефективна діяльність ОВС як організації пов’язана з узгодженістю цілей діяльності, як зовнішніх, так і внутрішніх, з особистісними цілями її працівників. Внутрішні цілі організації характеризують діяльність, яка спрямована на забезпечення сприятливих умов для виконання зовнішніх цілей ОВС персоналом. Забезпечення сприятливих умов професійної діяльності персоналу організації передбачає, серед іншого, раціональну організацію праці; підтримання високого професійного рівня працівників; достатній рівень матеріально-технічного забезпечення і т. ін.

Виходячи з цього, соціальна робота в ОВС представляє собою діяльність професійних, громадських організацій, окремих осіб, що спрямована на створення сприятливих умов для функціонування персоналу ОВС, оптимізацію соціальних відносин в організації, створення умов для реалізації соціальних, культурних, духовних та інших потреб окремих працівників та підрозділів ОВС. Як професійна діяльність, соціальна робота в ОВС існує з середини 90-х років XX століття. Її необхідність в загальному процесі управління персоналом ОВС пов’язана з більш повним підпорядкуванням управління вирішенню соціальних завдань, врахуванням різноманітних потреб працівника ОВС, використанням соціальних факторів для підвищення ефективності діяльності ОВС, розробкою планів соціального розвитку колективів ОВС.

У підрозділі 1.4 *“Місце соціальної роботи в розвитку організаційної культури органів внутрішніх справ і професійному становленні їх працівників”* визначається, що організаційна культура є одним з важливих факторів, які впливають на рівень впорядкованості організацій та загального забезпечення їх життєдіяльності. З позицій теорії організації культура є проявом суспільної свідомості, який відображує процес самоорганізації суспільства.

Автор визначає соціокультурні особливості такої організації, як ОВС, через низку найважливіших положень, які приймаються працівниками, виражаються у цінностях організації та орієнтують поведінку працівників. В організаційній культурі ОВС можна виділити загальний рівень, який пов'язаний з загальнолюдськими пріоритетами, та специфічний рівень, який характеризує пріоритетний вибір засобів, форм, методів професійної діяльності працівників та окремі якості самих працівників.

У зв'язку з особливостями і структурою організаційної культури ОВС виділяються наступні напрямки соціальної роботи з персоналом.

1. Розробка й оцінка показників формальної та неформальної організаційної культури в підрозділах ОВС.

2. Організація корекційного впливу на особливості організаційної культури працівників з метою підвищення ефективності професійної діяльності органів внутрішніх справ.

3. Орієнтування соціальної роботи в підрозділах ОВС на всебічне стимулювання (моральне, матеріальне) такої поведінки працівників, яка б втілювала ідеали професії та найкращі соціально-професіональні риси.

4. Вчасна діагностика змісту і призначення неформальних ритуалів в ОВС, створення умов для підтримки і закріплення таких форм, які сприяють інтеграції персоналу та спрямуванню зусиль на вирішення головних задач.

5. З метою створення умов для прояву активності та ініціативи працівників сприяти створенню різноманітних неформальних (або формальних) об'єднань з вирішення проблемних питань (інноваційні методи вирішення професійних задач, професійна адаптація молодих працівників, профілактика професійних деформацій, підвищення рівня культури спілкування, довіра між працівниками в оперативно-службовій діяльності, впровадження позитивного досвіду професійної діяльності в роботу підрозділів та інші).

Необхідність використання соціальної роботи в процесі професійного становлення працівників ОВС базується, перш за все, на загальному положенні про те, що організація як соціальна система підтримується і відтворюється завдяки розвитку організаційної культури. Орієнтація поведінки працівників у відповідності з цінностями організації відбувається безпосередньо під час процесу професійного становлення цих працівників.

Складні умови професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ і суспільна значущість цієї діяльності обумовлюють необхідність особливої уваги до процесу професійного становлення, тобто, здійснення організованого і цілеспрямованого впливу на цей процес з метою його оптимізації. При цьому забезпечення сприятливих соціально-професійних умов діяльності працівників міліції може розглядатись як один із шляхів стимулювання службової діяльності. Зміст і задачі соціальної роботи в процесі професійного становлення працівників ОВС визначаються автором стосовно окремих етапів самого професійного становлення: професійне самовизначення особистості в ході соціалізації, професійний відбір кандидатів на службу в ОВС, початкова професійна адаптація в ОВС, професійне зростання і можливі професійні деформації, звільнення з ОВС та подальша соціалізація за межами правоохоронних органів.

У другому розділі **“Оцінка стану соціальної роботи в органах внутрішніх справ та її удосконалення”** уточнено поняття про критерії та показники соціальної роботи, представлено систему показників соціальної роботи в органах внутрішніх справ з урахуванням різних рівнів соціальних відносин. Проводиться комплексний аналіз стану соціальної роботи в ОВС України на сучасному етапі на основі відповідної системи показників. За результатами проведеного аналізу обґрунтовуються і пропонуються напрямки удосконалення системи соціальної роботи в органах внутрішніх справ.

У підрозділі 2.1 *“Система показників для оцінювання соціальної роботи в органах внутрішніх справ”* дисертант обґрунтовує думку про те, що розробка і застосування показників оцінки ефективності соціальної роботи з персоналом ОВС є необхідним етапом у розвитку цієї діяльності. Однією з найважливіших оцінок соціальної роботи (як виду діяльності) за результатом виступає її ефективність. Сутність ефективності соціальної роботи з персоналом організації виражається у здатності цілісної системи (або її окремих елементів) позитивно реагувати і відповідати на запити, потреби персоналу, перш за все, соціально – проблемної її частини.

Роль засобу для отримання інформації про стан соціальної роботи виконує система критеріїв і показників ефективності соціальної роботи. Така інформація повинна містити дані про об’єкт, послуги, що йому надаються, та їх результати. Ефективність діяльності спеціалістів з соціальної роботи визначається на основі як загальних, так і специфічних показників. Загальні показники служать для оцінки ефективності соціальної роботи в цілому (наприклад, для оцінки загальної ефективності соціальної роботи в ОВС). Специфічні показники доцільно застосовувати для оцінки основних напрямків, форм і методів соціальної роботи з різноманітними категоріями персоналу організації (сім’ями працівників, що загинули під час виконання службових обов’язків; молодими працівниками, що проходять адаптацію до професійної діяльності).

Автор пропонує в органах внутрішніх справ застосовувати показники ефективності здійснення соціальної роботи з урахуванням специфіки трьох рівнів соціологічного аналізу:

макрорівня (системи ОВС в цілому), мезорівня (окремих підрозділів ОВС) та мікрорівні (безпосередньої діяльності соціального працівника з окремим клієнтом чи колективом).

У підрозділі 2.2 *“Методика оцінки соціальної роботи в органах внутрішніх справ”* зазначається, що в процесі вимірювання показників соціальної роботи з персоналом ОВС доцільно використовувати спеціально розроблені методики оцінки таких показників. Методичне забезпечення при цьому виступає як інтелектуальний та організаційний ресурс, який при використанні дозволяє не тільки вивчати і передбачати різноманітні зміни соціальних характеристик органів внутрішніх справ, але й активно впливати на практичну діяльність, отримувати прогнозований результат.

Спеціальні методики оцінки представляють собою такі алгоритми соціальної діяльності, які задають процедуру вирішення проблем, що виникають в процесі реалізації базових функцій соціальної організації: цільової, інтеграційної та адаптаційної. Технологічна задача соціальної роботи – виявлення соціальної проблеми і своєчасна корекція поведінки об’єкту соціальної роботи, надання йому соціальної допомоги.

Розробка й обґрунтування методики оцінки стану соціальної роботи з персоналом ОВС є необхідним етапом розвитку системи цієї діяльності. Процес оцінювання соціальної роботи передбачає збір інформації, її аналіз, розробку висновків, рекомендацій та соціальних технологій визначення її ефективності та шляхів удосконалення.

Під час оцінювання стану соціальної роботи доцільно використовувати дві групи показників: показники змін у поведінці і показники обізнаності об’єктів та суб’єктів соціальної роботи щодо цілей та завдань останньої, ставлення до неї. Методика оцінювання стану соціальної роботи у підрозділах і службах органів внутрішніх справ включає як розробку показників, визначення задач, вибіркової сукупності, методів планування і здійснення дослідження, так і окреслення основних обмежень і проблем, пов’язаних з її використанням.

Підрозділ 2.3 *“Досвід вимірювання показників соціальної роботи в органах внутрішніх справ”* містить результати комплексного дослідження особливостей здійснення соціальної роботи в органах внутрішніх справ України на сучасному етапі. З’ясовано, що в ході соціальної роботи особлива увага приділяється членам сімей працівників, які загинули або стали інвалідами при виконанні службових обов’язків, пов’язаних з безпосередньою участю в охороні громадського порядку, громадської безпеки і боротьбі зі злочинністю; співробітникам, які приймали участь в бойових діях, ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС; працівникам, які мають багатодітні сім’ї; пенсіонерам органів внутрішніх справ.

Дослідження виявило, що ефективність соціальної роботи з працівниками ОВС залежить від багатьох факторів, в тому числі від тих, які можуть мати і регіональний контекст: особливості соціально-економічного розвитку регіону, ментальність населення, умови професійної діяльності,

здатність керівництва до вирішення окремих соціальних проблем працівників за допомогою внутрішніх і зовнішніх ресурсів соціальної роботи.

Аналіз даних дослідження показує, що працівники тих регіонів, де рівень оцінки стану соціальної роботи і соціального захисту низький, висувають більш високі вимоги до рівня грошового забезпечення. І навпаки, працівники тих регіонів, де рівень оцінки стану соціальної роботи і соціального захисту досить високий, пред'являють менш високі вимоги до рівня грошового забезпечення. Існування такої закономірності підтверджує основне призначення соціальної роботи: зменшення впливу негативних соціальних факторів на функціонування людини в суспільстві.

В цілому аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновки про загальний стан соціальної роботи з персоналом ОВС на різних її рівнях, а також за окремими показниками цієї діяльності. Використання показників в процесі оцінки соціальної роботи в ОВС дозволяє визначити дієвість, ефективність системи соціальної роботи відносно її суб'єктів, напрямків і методів.

У підрозділі 2.4 *“Напрямки удосконалення соціальної роботи в органах внутрішніх справ”* визначається, що на основі аналізу результатів дослідження стану соціальної роботи з персоналом органів внутрішніх справ однією з пріоритетних задач слід вважати саме діяльність з організації пошуку і використання всіх можливих ресурсів для активізації соціальної роботи. Виконання задач соціальної роботи пов'язане з необхідністю виявлення невикористаних належним чином потенційних внутрішніх ресурсів окремої людини, групи, організації та пошук і залучення зовнішніх ресурсів, якими володіють суспільство і навколишнє середовище.

Наголошується на тому, що основними напрямками діяльності в органах внутрішніх справ на сучасному етапі, які потребують активізації, виступають наступні: матеріально-технічні (пошук альтернативних джерел фінансування в процесі вирішення соціальних проблем працівників ОВС), організаційні (створення необхідної нормативної бази для реалізації соціальної роботи в ОВС, обґрунтування положення про соціальну роботу, створення мережі соціальних служб в ОВС, застосування соціальних технологій в практичній діяльності соціальних працівників), кадрові (визначення вимог до спеціалістів з соціальної роботи в ОВС, критеріїв оцінки їх діяльності) та інформаційні (здійснення збору та аналізу інформації щодо соціальних умов життєдіяльності персоналу ОВС, розповсюдження інформації про наявність суб'єктів соціальної роботи, можливість отримання допомоги тощо).

У **висновках** підбиваються підсумки проведеного дослідження. Увага акцентується на тому, що:

1. Аналіз сутності поняття “соціальна робота”, визначення місця соціальної роботи у створенні сприятливих соціальних умов функціонування організації дозволяє визначити її основне призначення: покращання соціального самопочуття персоналу, вдосконалення умов його

життєдіяльності, забезпечення відповідного соціального функціонування, гармонізація системи відносин у колективі.

2. З методологічної точки зору соціальна робота в організації аналізується на основі чотирьох функціональних категорій (Р. Мертон), які пов'язані із забезпеченням соціальних систем. У зв'язку з цим можна виділити основні функції соціальної роботи в організації: підтримання зразка бажаної соціальної поведінки через вплив на організаційну культуру; інтеграція працівників шляхом оптимізації соціальних відносин, узгодження основних цілей, інтересів людей; досягнення цілей особистості та індивіда через створення умов для реалізації життєво важливих потреб окремих працівників організації.

3. В процесі соціально-трудових відносин в організації проявляється загальна соціальна закономірність: кожна організація зацікавлена в тому, щоб працівники дотримувалися певного образу життя в професійній сфері, щоб характер їх життєдіяльності в цій сфері відповідав основним цілям і задачам, які вирішує організація; в свою чергу працівники зацікавлені в піклуванні керівництва організації про створення умов для реалізації своїх життєвих потреб. У зв'язку з цим соціальна робота виступає тут як один з важливих факторів забезпечення ситуації та предмету продуктивного, взаємовигідного обміну між організацією та працівниками.

4. Соціальну роботу як додатковий фактор стимулювання процесів обміну найбільш потрібно використовувати в організаціях з бюрократичною структурою, чіткою ієрархією, де суттєво обмежений простір для процесу обміну. Дослідження основних концепцій теорії обміну дозволяють окреслити окремі напрямки соціальної роботи в організації: створення ситуації успіху для працівників; створення системи "вартості" професійної поведінки працівників у відповідності до цілей організації та підтримання необхідного балансу між заохоченнями і покараннями; забезпечення збалансованості обмінних стосунків між керівниками і підлеглими з метою попередження конфліктних ситуацій.

5. Специфіка соціальної роботи в органах внутрішніх справ визначається, перш за все, спрямованістю її на підтримання належного рівня організаційної культури, підтримання позитивних традицій, створення умов для соціально-психологічного задоволення особистості кожного працівника. Ефективна діяльність ОВС як організації пов'язана з узгодженістю цілей діяльності, як зовнішніх, так і внутрішніх, з особистісними цілями її працівників. Внутрішні цілі організації характеризують діяльність, яка спрямована на забезпечення сприятливих умов для виконання зовнішніх цілей ОВС персоналом. Забезпечення сприятливих умов професійної діяльності персоналу організації передбачає, серед іншого, раціональну організацію праці; підтримання високого професійного рівня працівників; достатній рівень матеріально-технічного забезпечення та інші.



6. Соціальну роботу в органах внутрішніх справ можна визначити як діяльність професійних, громадських організацій, окремих осіб, що спрямована на створення сприятливих умов для функціонування персоналу ОВС, оптимізацію соціальних відносин в організації, створення умов для реалізації соціальних, культурних, духовних та інших потреб окремих працівників та підрозділів ОВС. Задача соціальної роботи з персоналом ОВС – це створення умов для прояву активності та ініціативи працівників у таких формах, які б не заважали виконанню службових обов’язків, а навіть допомагали.

7. Орієнтація поведінки працівників ОВС у відповідності з цінностями організації відбувається безпосередньо під час процесу професійного становлення цих працівників. Зміст і напрямки використання соціальної роботи в процесі професійного становлення працівників органів внутрішніх справ доцільно формулювати, на наш погляд, стосовно етапів самого професійного становлення. Зазвичай соціалізацію особистості в органи та підрозділи ОВС розглядають з початку професійного відбору до моменту звільнення людини з органів внутрішніх справ. Але процес професійного становлення у більш широкому розумінні включає також періоди до здійснення безпосереднього професійного вибору та після звільнення з певної організації.

8. Необхідним етапом розвитку соціальної роботи взагалі, і в органах внутрішніх справ зокрема, слід вважати розробку і застосування показників оцінки ефективності соціальної роботи. Сутність ефективності соціальної роботи з персоналом ОВС виражається у сприянні здатності цілісної системи (або окремих її елементів) позитивно реагувати і відповідати на запити, потреби персоналу. Система показників оцінки соціальної роботи в ОВС враховує специфіку трьох рівнів соціологічного аналізу (макрорівня – система ОВС в цілому, мезорівня – окремі підрозділи ОВС, та мікрорівня – окрема людина чи колектив). Запропоновано використовувати показники змін соціального стану і поведінки об’єктів, показники обізнаності об’єктів і суб’єктів соціальної роботи щодо цілей і завдань останньої.

9. Результати дослідження стану соціальної роботи в ОВС України на сучасному етапі дозволили визначити, що потенціал соціальної роботи використовується не повною мірою. Це обумовлено тим, що соціальна робота сьогодні здійснюється переважно як соціально-патронажна діяльність стосовно певних категорій (ветерани ОВС, інваліди, сім’ї загиблих працівників та інші). А названі категорії не можуть суттєво вплинути на загальну ефективність професійної діяльності ОВС у суспільстві. Недостатня ефективність соціальної роботи пов’язана також з низкою причин: відсутність концептуальних засад соціальної роботи в ОВС, недосконалість теоретичного і методичного забезпечення, відсутність єдиної мережі соціальних служб в ОВС і недостатня кількість спеціалістів, недостатнє фінансування з боку держави, відсутність моніторингових досліджень соціальних умов життєдіяльності персоналу;

10. Більш повна реалізація потенціалу соціальної роботи в ОВС пов'язана з пошуком і активізацією її зовнішніх і внутрішніх ресурсів. На наш погляд, основними ресурсами для органів внутрішніх справ на сучасному етапі, які потребують активізації виступають наступні: матеріально-технічні (пошук альтернативних джерел фінансування в процесі вирішення соціальних проблем працівників ОВС), організаційні (створення необхідної нормативної бази для реалізації соціальної роботи в ОВС, обґрунтування положення про соціальну роботу, створення мережі соціальних служб в ОВС, застосування соціальних технологій в практичній діяльності соціальних працівників), кадрові (визначення вимог до спеціалістів з соціальної роботи в ОВС, критеріїв оцінки їх діяльності) та інформаційні (здійснення збору та аналізу інформації щодо соціальних умов життєдіяльності персоналу ОВС, розповсюдження інформації про наявність суб'єктів соціальної роботи, можливість отримання допомоги тощо).

### **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

1. Гузьман О.А. Методи соціальної роботи в органах внутрішніх справ // Соціальна робота в органах внутрішніх справ України: Навч. посібник / Кол. авт., керівник – Д-р. соціол. наук, проф. В.О. Соболев; передм. О.Н. Ярмиша. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2006. – С. 103-119.

2. Гузьман О.А., Московець В.І. Ресурси соціальної роботи в органах внутрішніх справ // Соціальна робота в органах внутрішніх справ України: Навч. посібник / Кол. авт., керівник – Д-р. соціол. наук, проф. В.О. Соболев; передм. О.Н. Ярмиша. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2006. – С. 42-58.

Особистий внесок дисертанта – аналіз сутності ресурсів соціальної роботи в ОВС, їх класифікація та основна характеристика.

3. Гузьман О.А. Про результати дослідження стану соціальної роботи з персоналом органів внутрішніх справ // Вісник національного університету внутрішніх справ. – Вип. 24. – Харків: НУВС. – 2003. – С. 292-295.

4. Гузьман О.А. Соціальна робота в органах внутрішніх справ як фактор підвищення ефективності професійної діяльності // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Харків: Видавн. центр ХНУ, 2003. – С. 430-433.

5. Гузьман О.А. Професіоналізм та особливості кадрового забезпечення соціальної роботи в органах внутрішніх справ України // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Харків: Видавн. центр ХНУ, 2004. – С. 479-482.

6. Гузьман О.А. Соціальна робота в органах внутрішніх справ: теорія та практика // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії та практики: Матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції 29-31 жовтня 2002 р. Частина 2. – К., 2002. – С. 194-199.

7. Гузьман О.А. Роль соціальної роботи у створенні умов для самоактуалізації особистості молодого працівника органів внутрішніх справ // Молодь в умовах нової соціальної перспективи: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (15-16 травня 2004 р., Житомир). – Житомир, 2004. – С. 101-103.

8. Гузьман О.А. Організація соціальної роботи в органах внутрішніх справ України: сучасний стан і проблеми // Теорія і практика виховної роботи в ОВС України: Матеріали науково-практичної конференції 1-2 жовтня 2004 р., Харків. – Х.: Видавн. НУВС, 2004. – С. 188-193.

## АНОТАЦІЇ

**Гузьман О.А.** Соціальна робота в органах внутрішніх справ: соціологічний аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04. – спеціальні та галузеві соціології. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2006.

Дисертація присвячена комплексному вивченню соціальної роботи в органах внутрішніх справ. В роботі аналізуються основні теоретичні підходи до визначення сутності поняття “соціальна робота”, при цьому автор зосереджує увагу на тих формах і методах соціальної роботи, які існують в межах окремих соціальних організацій. Зокрема, висвітлено понятійно-сутнісні характеристики соціальної роботи з персоналом органів внутрішніх справ, її специфічні риси, місце в розвитку організаційної культури ОВС і професійному становленні їх працівників.

Визначено, що основним призначенням соціальної роботи в ОВС є покращання соціального самопочуття персоналу, вдосконалення умов його життєдіяльності, забезпечення відповідного соціального функціонування, гармонізація системи соціальних відносин в колективах працівників.

В дисертації представлено систему показників для оцінювання соціальної роботи в органах внутрішніх справ та здійснено комплексний аналіз стану соціальної роботи в ОВС України на сучасному етапі за окремою методикою. Результати проведеного аналізу дозволили виділити напрямки удосконалення соціальної роботи в органах внутрішніх справ.

**Ключові слова:** соціальна робота, соціальна робота в органах внутрішніх справ, організаційна культура органів внутрішніх справ, професійна адаптація працівників органів внутрішніх справ, показники соціальної роботи, оцінка показників соціальної роботи в органах внутрішніх справ.

**Гузьман Е.А.** Социальная работа в органах внутренних дел: социологический анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук по специальности 22.00.04. – специальные и отраслевые социологии. Харьковский национальный университет внутренних дел. Харьков, 2006.

Диссертация посвящена комплексному изучению социальной работы в органах внутренних дел. В работе анализируются основные теоретические подходы к определению сущности понятия “социальная работа”, при этом автор акцентирует внимание на тех формах и методах социальной работы, которые существуют в рамках отдельных организаций.

Автор рассматривает социальную работу в качестве одного из элементов социальной организации, как деятельность, выполняющую ряд функций, среди которых – функция адаптации человека к социальной среде и функция интеграции элементов организации и конкретных людей в соответствии с основными целями этой организации.

Обосновывается положение о том, что социальная работа выступает одним из важных факторов возникновения ситуации справедливого обмена между организацией и ее работниками. При этом предметами обмена становятся: создание условий для реализации жизненно важных потребностей работников со стороны организации, и высокоэффективная профессиональная деятельность со стороны работников.

Назначение социальной работы в организации – улучшение социального самочувствия персонала, совершенствование условий его жизнедеятельности, обеспечение соответствующего социального функционирования, гармонизация системы социальных отношений в коллективах работников. Социальная работа в организации рассматривается как фактор подключения работников к процессу повышения степени организованности, как один из факторов поддержания социального порядка в организации, как способ коммуникации, который содействует совместной реализации социальных потребностей и обмену идеями.

Эффективная деятельность органов внутренних дел как организации предполагает согласованность целей деятельности (как внешних, так и внутренних) с личностными целями ее работников. Внутренние цели организации характеризуют деятельность, направленную на обеспечение благоприятных условий для достижения внешних целей органов внутренних дел персоналом. Обеспечение благоприятных условий профессиональной деятельности персонала организации предусматривает, среди прочего, рациональную организацию труда, поддержание высокого профессионального уровня работников, возможности для развития и роста личности, достаточный уровень материально-технического обеспечения и так далее.

Автор обосновывает необходимость привлечения социальных работников к процессу профессионального становления работников органов внутренних дел, опираясь на общее положение о том, что организация как система поддерживается и развивается благодаря развитию

организационной культуры. Ориентация поведения работников в соответствии с ценностями организации происходит непосредственно в процессе профессионального становления работников.

Адаптация работников ОВД происходит, с одной стороны, в условиях современного трансформирующегося украинского общества, а с другой – в условиях повседневной (или экстремальной) профессиональной деятельности. Сложные условия профессиональной деятельности и общественная значимость ее обуславливают необходимость особого внимания к проблемам оптимизации процесса профессионального становления.

В диссертации обосновывается положение, что адекватная оценка социальной работы опирается на разработку и применение системы показателей в оценке этой деятельности. Оценка деятельности специалистов по социальной работе осуществляется на основе общих и специфических показателей. Общие показатели служат для оценки состояния социальной работы в целом (например, для оценки общей эффективности социальной работы в ОВД). Специфические критерии применяются для оценки отдельных направлений, форм и методов социальной работы с различными категориями работников ОВД.

Автор предлагает систему показателей социальной работы, которая учитывает специфику трех уровней социологического анализа, и на основе этих показателей оценивает состояние социальной работы в ОВД Украины на современном этапе. Полученные результаты позволили выделить конкретные пути совершенствования системы социальной работы в ОВД: создание необходимой нормативной базы для реализации социальной работы в ОВД, поиск и использование альтернативных источников финансирования для решения социальных проблем работников ОВД, создание положения о социальной работе в ОВД и сети специальных социальных служб, осуществление мониторинговых исследований социальных условий жизнедеятельности персонала ОВД и другие.

**Ключевые слова:** социальная работа, социальная работа в органах внутренних дел, организационная культура органов внутренних дел, профессиональная адаптация работников органов внутренних дел, показатели социальной работы, оценка показателей социальной работы в органах внутренних дел.

**Guzman O.A.** The social work in law-enforcement bodies of the Ukraine (sociological analyzes). – Manuscript.

The dissertation for a candidate degree in sociological sciences by the specialty 22.00.04 – special and branch sociologies. Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv, 2006.

The dissertation is devoted to a complex study of the nowadays social work in law-enforcement bodies of the Ukraine. The author analyzes the main theoretical approaches to the definition of social work and emphasizes the forms and methods of social work, which exist within separate organizations.

The author considers social work as one of the elements of social organization, as an activity, which carries out function of individual's adaptation to social environment and function of integration of organizational elements and concrete individuals in compliance with main purposes of the organization.

The system of social work indicators, which take into account three different levels of social work, is presented in the dissertation. According to the outlined indicators the author analyses current state of social work in law-enforcement bodies of the Ukraine. Research results allowed defining the ways of the system of social work in law-enforcement body's improvement: essential legal norms framing, search and use of alternative financing sources for solving social problems of law-enforcement agencies officials, development of social work statute and network of special social services in law-enforcement bodies and monitoring holding in law-enforcement agencies.

**Key words:** social work, social work in law-enforcement bodies, organizational culture of law-enforcement bodies, professional adaptation of law-enforcement officers, indicators of social work.